

ביאורים

פעמים רבות אדם חי בצורת חיים מסוימת, והיא נעשית לחלק ממנו. לאחר שהאדם שוקע עמוק בתוך המסגרת, חי אותה ומתרגל לכל פרטיה, היא נראית לו טבעית לחלוטין, ופעמים רבות הוא מתרגל גם לדברים שלמתבונן מהצד עשויים להיראות כתמוהים ומזוירים.

כאשר יבוא אדם זר שלא התרגל לדרך חיים זו ויתמה על המנהגים השונים, נצטרך להסביר לו את הדברים התמוהים בהתאם לדפוסי החשיבה שלו. הצורך להסביר את הדברים בהתאם לדפוסי חשיבה שונים יוליד הסברים שונים, אשר אינם נוגעים בהכרח ביסודות האמיתיים, אלא בעיקר ביסודות המתיישבים על ליבם של השומעים.

כך גם בבואנו להסביר את עניין המצוות. עניינן של המצוות עמוק ומורכב עד מאוד, והן נגזרות מתוך החשבונות הגדולים של העולם והמערכות הרוחניות הגדולות שקיימות בו. אולם בבואנו להסביר את המצוות לגויים שמתבוננים עליהן 'מבחוץ', ניאלץ לפעמים להסביר להם הסברים שונים בלבד. לכן, כאשר בא רבן יוחנן בן זכאי להסביר לגוי את עניינן של המצוות, הוא הסתפק באמירה שתפקיד המצוות הוא להביא תועלת לאדם, אף על פי שהסבר זה איננו שלם ומדויק.

הרחבות

• ענה כסיל כאלתו

שָׁאֵל גוֹי אֶחָד אֶת רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זְכַאִי. אֵיךְ עַל פִּי שֶׁהָגוּי שָׁאֵל אֶת ר' יוֹחָנָן בֶּן זְכַאִי מִתּוֹךְ קִנְטְרָנוֹת וְלֹא מִתּוֹךְ רִצּוֹן כֵּן לְבַרֵּר אֶת הָאֲמִת, עֵנָה לּוֹ רַבִּי יוֹחָנָן בַּאֲפֹן עֵינֵינִי וְלֹא דְחָאוּ עַל הַסֵּף. זֶה הִדְרַכְתָּהּ שֶׁל תּוֹרָה, שֶׁבִדְבָרֵי תּוֹרָה: "עֵנָה כְּסִיל כְּאֹלֶתוֹ", כְּלוֹמֵר: "תִּעֲנֶנּוּ עַל אֹפֶן שֶׁלֹּא יִדְמָה לּוֹ שֶׁהוּא חֶכֶם אַחֵר שֶׁלֹּא מִצָּאֵת מֵעֵנָה, וְעַל אֹפֶן זֶה תִּעֲנֶנּוּ בְּדַבְרֵי קְלִים, כִּי עֵינֵיךְ הַכּוֹוֹנָה לְהִרְאוֹת שֶׁהוּא כְּסִיל, וְלֹא תִעֲנֶנּוּ בְּדַבְרֵי חֲרִיפִים לְהִרְאוֹת חֲכַמְתְּךָ" [משלי כו, ה ופירושו המלבי"ם; שבת ל:].

• בין ישראל לעמים

לִזְהַר דְּחִיתִּי בְּקִנְיָה, לָנֹה מָה אֶתָּה אוֹמֵר. ר' יוחנן ענה לגוי תשובה אחרת מזו הראויה לתלמידיו, כפי שזיהו מיד. נראה שהסיבה שר' יוחנן שינה בתשובתו נובעת מההבדל בין ישראל לעמים. במקומות רבים מדובר על הפער בין ישראל לעמים בתפיסת האלוקות, שמשפיע על כל ההבדלים ביניהם בהשקפת העולם (למשל אורות התחיה א). עם ישראל רוצה לעבוד את ה' ולהתאים את כל מהלך חייהם על פי רצונו. לעומתם, הגויים שמים את עצמם במרכז, ובבסיס היחס בינם לאלוקות עומדת התועלת האישית. המושגים 'חֶקֶת התורה' ו'קבלת עול' מבטאים נאמנות מוחלטת לקב"ה ואת העובדה שרצון ה' הוא העיקר. לכן מושגים אלו לא שייכים אליהם. זהו תוכן ההסבר של ר' יוחנן לגוי, אך לתלמידיו הוא מברר שהתורה כולה היא קבלת עול מלכות שמים, כפי שיתבאר בהמשך הפרק.

שאלות לדין

למה רבן יוחנן בן זכאי משווה בין פרה אדומה לבין הברחת רוח תזוית, הרי זוהי בדיוק טענתו של הגוי - שהמצוות הם כמין כשפים?

מה מיוחד בפרה אדומה שדווקא היא מבטאת את ה'חוקים', והרי יש עוד הרבה מצוות שאין אנו יודעים את טעמם?

פרק ח

נושא הפרק: דברים שאסרה התורה, ובכללם מאכלות אסורות, נאסרו

מחמת גזירה ולא מפני התועלת הטבעית

מצוות התורה לא ניתנו בכלל התועלת שבמצווה

הַתְּבַאֵר לָךְ כִּי הַתּוֹרָה הִיא צְרוּרָה וְזִכְוֹךְ נֶפֶשׁ הָאָדָם. וּבִמְדַרְשׁ (במ"ד י"ט, ח): שָׁאֵל גוֹי אֶחָד אֶת רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זְכַאִי: אֵילָן עוֹבְדֵיָא דְאַתּוֹן עֲבָדִין? נְרֵאִים כְּמִין כְּשָׁפִים. אֵתָם מְבִיאִים פְּרָה וְשׁוֹרְפִים אוֹתָהּ וְכוֹתְשִׁין אוֹתָהּ וְנוֹטְלִין אֶת אֶפְרָה. וְאֶחָד מִכֶּם מִטְמֵא לְמַת, מִזֵּין עֲלֵיו שְׁנַיִם וְשִׁלְשָׁה טְפִין, וְאֵתָם אוֹמְרִים לוֹ טְהַרְתָּ. אָמַר לוֹ: נִכְנַס בְּךָ רוּחַ תְּזַזִּית? מִיִּמְיךְ? אָמַר לוֹ: לֹא. רְאִיתָ אָדָם שֶׁנִּכְנְסָהּ בּוֹ רוּחַ תְּזַזִּית? אָמַר לוֹ: הֵן. אָמַר לוֹ: וּמָה אֵתָם עוֹשִׂים? אָמַר לוֹ: מְבִיאִים עֲקָרִים³ וּמְעַשְׂנִין תַּחְתּוֹ וּמְרַבִּיצִין עֲלֵיהֶּ מַיִם וְהִיא בּוֹרַחַת⁴. אָמַר לוֹ: יִשְׁמְעוּ אֲזַנֶּיךָ מָה שֶׁאַתָּה מוֹצִיא מִפִּיךָ. כֶּף הַרוּחַ הַזֶּה, רוּחַ טְמֵאָה, דְּכַתִּיב (זכריה יג, ב): וְגַם אֶת הַנְּבִיאִים וְרוּחַ הַטְּמֵאָה אֶעֱבִיר מִן הָאָרֶץ, מִזֵּין עֲלֵיו וְהוּא בּוֹרַח. לְאַחַר שֶׁצָּא אָמְרוּ לוֹ תַלְמִידָיו: לִזְהַר דְּחִיתִּי בְּקִנְיָה⁵, לָנוּ מָה אֶתָּה אוֹמֵר? אָמַר לָהֶם: חֲיִיכֶם, לֹא הִמַּת מִטְמֵא וְלֹא הַמִּים מְטַהְרִים, אֲלָא אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: חֶקֶה חֶקְקֵתִי, גְּזָרָה גְּזַרְתִּי, אִי אֶתָּה רִשְׁאֵי לְעֵבֵר גְּזַרְתִּי, דְּכַתִּיב (במדבר י"ט, ב): זֹאת חֶקֶת הַתּוֹרָה עַד כָּאן.

הנה רבי יוחנן בן זכאי השיב לגוי, כי מצוות התורה הם תועלת בעצמם. על דרך זה שאמר, כי פרה אדומה היא מעברת רוח הטמאה. וכמו שחשבו קצת בני אדם, כי התורה אסרה מאכלות האסורות מפני שהם מולידים מזג רע⁶. וכן נתנו טעם בדם ובחלב, שכלם הם מולידים מזג רע. וכל הדברים האלו אין בהם ממש לענין אסור שלהם.

בפרק הקודם התבאר כי מצוות התורה מחברות בין האדם לבוראו ובכך הוא מתרחק מהחומר. במדרש מצאנו: שאל גוי אחד את רבי יוחנן: מעשים אלו שאתם עושים נראים כמו כשפים. אתם מביאים פרה ושורפים אותה וכותשים אותה ונוטלים את אפרה. וכשאחד מכם נטמא למת אתם מזים עליו שתיים או שלוש טיפות ואתם אומרים לו נטהרת. אמר לו רבי יוחנן: נכנסה בך רוח שגעון מימך? אמר לו: לא. אמר לו רבי יוחנן: ראית אדם שנכנסה בו רוח שגעון? אמר לו: כן. אמר לו: ומה אתם עושים לו? אמר לו: מביאים שרשים ומעשנים תחתיו, ושופכים עליהם מים⁴ והשיגעון מסתלק. אמר לו: ישמעו אזניך מה שאתה מוציא מפִּיךָ, כך הרוח הזה, רוח הטמאה - כמו שנאמר: וגם את הנביאים ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ - מזים עליו והוא בורח. לאחר שיצא, אמרו לו תלמידיו: לזה דחית⁵ בדברים בטלים, לנו מה אתה אומר? אמר להם: חייכם, לא המת מטמא ולא המים מטהרים, אלא כך אמר הקב"ה: חוקה חקקתי גזירה גזרתי, אין אתה רשאי לעבור על גזרותי, שנאמר: זאת חוקת התורה.

השובת רבי יוחנן לגוי היתה שיש תועלת בעצם המצוות, כמו שבאר לו כי פרה אדומה מרחיקה את רוח הטומאה. כדברי רבי יוחנן לגוי סבורים גם מקצת מהבריות, שהמאכלות האסורות נאסרו מפני שהן פועלות על האדם באופן שלילי. וכך נתנו הסבר לאיסור אכילת הדם והחלב מפני שאכילתם מולידה באדם תכונות שליליות. לאמיתו של דבר אין אמת בהסברים אלו ולא זו סיבת איסורם.